

**Co-funded by
the European Union**

**АКТИВУЮЧИЙ СЦЕНАРІЙ УРОКУ
розроблений в рамках проєкту
„ІННОВАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ”**

Тема:

**Стійкість до маніпуляції – як бути свідомим споживачем
інформації?
(Розвиток цифрових та громадянських компетенцій)**

1. Цілі уроку

Учень:

- розуміє, що таке інформаційна маніпуляція та які техніки вона використовує,
- знає основні стратегії захисту від маніпуляції в інтернеті,
- вміє свідомо аналізувати медійні повідомлення, відділяючи факти від думок та емоцій,
- розвиває вміння критичного мислення, рефлексії та відповідальності за власні рішення в мережі,
- знає інструменти та інституції, які підтримують достовірне користування інформацією (фактчекінг, медіаосвіта).

2. Цільова група

Учні початкових шкіл

3. Методи навчання

- Мозковий штурм
- Міні-лекція
- Групові вправи
- Модерована дискусія

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- Індивідуальна робота – рефлексія

4. Навчальні матеріали / джерела

- Набір прикладів повідомлень (правдиві, маніпулятивні, клікбейт)
- Інфографіка «10 сигналів інформаційної маніпуляції»
- Фліпчарт або інтерактивна дошка
- Доступ до сайтів фактчекінгових організацій (Demagog.org.pl, EUvsDisinfo.eu, Manipulatoři.cz)
- Самоклеючі картки для створення списку правил

5. Хід уроку (тривалість: 45 хв)

5.1 Вступ – чи легко нас обманути? (5 хв)

Форма: мозковий штурм + короткі приклади

Хід:

Учитель починає урок із запитань, щоб заохотити учнів подумати про власний досвід у мережі.

Запитання до учнів:

- Чи траплялося вам натиснути на сенсаційний заголовок або поширити пост, який потім виявився неправдивим?
- Чому іноді ми віримо в новини лише тому, що вони звучать «правдоподібно» чи «терміново»?
- Які емоції (наприклад: страх, обурення, цікавість, надія) змушують нас бути менш уважними при перевірці інформації?
- Чи бувало так, що після прочитання чогось в інтернеті ви хотіли відразу відреагувати, перш ніж упевнитися, що це правда?

Додатковий активізуючий елемент:

Учитель подає 2–3 короткі приклади маніпулятивних заголовків чи повідомлень (вигаданих), наприклад:

- «Новий закон заборонить користування інтернетом молоді до 16 років – прочитай, поки не пізно!»
- «Експерти попереджають: вода з крану викликає небезпечні хвороби!»

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

Учні мають сказати, які емоції викликають у них такі повідомлення та чи схильні вони вірити в них без перевірки.

Інформація для вчителя (для підсумку мозкового штурму):

- Маніпуляція – це свідомий вплив на аудиторію за допомогою емоцій, напівправди чи натяків, щоб спонукати її до певних дій або думок.
- Мета маніпуляції – не інформування, а вплив, часто всупереч нашим інтересам чи без повного доступу до фактів.
- Маніпуляція діє, бо наш мозок реагує швидше на емоції, ніж на аналіз фактів – коли ми боїмося, здивовані чи обурені, ми легше віримо в почуте.
- Стійкість до маніпуляції – це вміння свідомо сприймати контент, розпізнавати маніпулятивні техніки, перевіряти джерела й ґрунтувати рішення на достовірній інформації.

5.2 Визначення та приклади (10 хв)

Форма: міні-лекція з елементами усного вікторини, запитання для перевірки розуміння.

Визначення:

1. Інформаційна маніпуляція

- Цілеспрямоване використання емоцій, напівправди, замовчувань, натяків чи фальшивих даних, щоб вплинути на погляди, рішення або поведінку аудиторії.
- Метою є не достовірне інформування, а схилення отримувача до певної дії чи думки (наприклад, поставити «лайк», купити продукт, змінити політичні погляди).

2. Стійкість до маніпуляції

- Здатність свідомо сприймати контент, помічати, коли хтось намагається вплинути на нас емоціями або неправдивою інформацією.
- Включає вміння перевіряти джерела, верифікувати факти, порівнювати різні точки зору та приймати рішення на основі достовірних даних.

3. Критичне мислення

- Процес активного аналізу інформації: постановка запитань («хто це написав?», «звідки ця інформація?», «чи є докази?»), розрізнення фактів і думок, уникання поспішних висновків.

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

Co-funded by the European Union

- Захищає нас від поширення фейкових новин, навіть якщо вони популярні або емоційно привабливі.
- 4. **Свідомий споживач інформації**
 - Людина, яка не вірить беззастережно у кожне повідомлення, перевіряє його джерело, шукає підтвердження в різних медіа, розпізнає емоційно забарвлену мову та маніпулятивні техніки.

Приклади маніпуляції:

1. **Заголовки, наповнені емоціями:**
 - «Лікарі приховують правду – дивись шокуючі докази!»
 - Викликають страх, гнів або сенсаційність, щоб змусити натиснути, без доказів правдивості інформації.
2. **Вирвані з контексту фото:**
 - Фотографія протесту з іншої країни використана для ілюстрації «заворушень у Європі».
 - Маніпуляція полягає у зміні значення зображення без подання справжнього джерела.
3. **Посилання на анонімних експертів:**
 - «Відомий лікар попереджає про воду з крану – це отрута!» – без прізвища, досліджень, посилання на звіт.
 - Уявна достовірність, яку неможливо перевірити.
4. **Масове повторення однієї новини:**
 - Це так зване «цифрове ехо» – багато акаунтів і порталів поширюють одну й ту саму неперевірену інформацію, щоб вона виглядала як факт.
5. **Маніпулятивні графіки або мему:**
 - Поєднують емоційне зображення з коротким, шокуючим гаслом, яке легко запам'ятати й поширити, навіть не читаючи весь текст.

Усний вікторина (після міні-лекції):

Учитель ставить учням запитання, щоб перевірити розуміння:

- Яке з поданих повідомлень може бути маніпуляцією? Чому?
- Чи завжди емоційна мова в заголовку означає неправду?
- Яке запитання варто поставити, перш ніж натиснути «поширити»?
- Що може свідчити про те, що експерт у статті вигаданий?

**Co-funded by
the European Union**

5.3 Вправа – «Як розпізнати маніпуляцію?» (15 хв)

Форма: робота в групах (3–5 осіб)

Мета: розвиток умінь розпізнавати маніпулятивні техніки у повідомленнях та свідомо реагувати на них.

Інструкція для вчителя:

1. Поділіть клас на групи по 3–5 осіб.
2. Роздайте кожній групі набір із 4 коротких повідомлень (можуть бути у вигляді заголовків, коротких постів із соцмереж або уривків статей):
 - 2 достовірні повідомлення (з реальними джерелами, фактами, підписаним автором).
 - 2 маніпулятивні повідомлення (емоційна мова, відсутність джерел, посилання на анонімних «експертів», сенсаційні гасла).

Набір повідомлень

Достовірні

1. Заголовок статті (інформаційний портал «Наука для всіх»)
«Польські учні здобули золото на міжнародному математичному конкурсі»
Джерело: Наука для всіх, автор: Анна Ковальська
Текст: «Команда з Варшави здобула перше місце у конкурсі в Празі, випередивши 20 команд з усієї Європи.»
2. Пост у Facebook – профіль міської бібліотеки
«У суботу запрошуємо на книжковий ярмарок – можна буде обмінятися книжками або віддати їх до бібліотеки. Деталі на нашій сторінці.»
Джерело: Офіційна сторінка Міської бібліотеки у Кракові
Автор: Міська бібліотека

Маніпулятивні

3. Пост у соцмережах – анонімний профіль
«Школи в Польщі вже незабаром введуть обов’язкові уроки з 7:00 ранку! Знайомий учитель сказав мені, що це вже вирішено, хоча ніхто ще про це не говорить.»
(Відсутність джерела, посилання на «знайомого», сенсаційний тон)
4. Уривок зі статті з невідомого блогу
«Науковці б’ють на сполох: читання паперових книжок може шкодити очам! Експерти попереджають, що краще повністю перейти на екрани.»

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

(Відсутні конкретні прізвища експертів, немає досліджень, перебільшення загрози)

Завдання для груп:

1. Ідентифікація сигналів маніпуляції:

- Вкажіть у тексті елементи, які можуть свідчити про маніпуляцію, наприклад:
 - емоційна мова («шок!», «приховують правду!», «катастрофа наближається»),
 - відсутність автора або невідоме джерело,
 - посилання на «таємні документи» чи «анонімних експертів»,
 - суперечливі або неперевірені числові дані.

2. Аналіз емоцій:

- Визначте, які емоції намагається викликати автор повідомлення (наприклад: страх, гнів, обурення, цікавість, відчуття загрози).
- Подумайте, з якою метою автор використав ці емоції – чи намагається він змусити відреагувати, натиснути, поширити або змінити думку читача?

3. Пропозиція перевірки:

- Запишіть, як можна перевірити правдивість інформації, наприклад:
 - скористатися порталами фактчекінгу (Demagog.org.pl, EUvsDisinfo, Manipulatoři.cz),
 - порівняти з офіційними повідомленнями установ (міністерство, ВООЗ, поліція),
 - перевірити в незалежних, визнаних медіа.

4. Заповніть таблицю:

Текст повідомлення	Сигнали маніпуляції (мова, джерела, дані)	Як перевірити?	Чи достовірне? (ТАК/НІ)
-------------------------------	--	---------------------------	------------------------------------

Co-funded by
the European Union

Текст
повідомлення

Сигнали маніпуляції (мова,
джерела, дані)

Як
перевірити?

Чи достовірне?
(ТАК/НІ)

Обговорення:

- Кожна група обирає одне повідомлення й презентує свої висновки (2–3 хвилини).
- Учитель підкреслює в підсумку:
 - маніпуляція діє головним чином через емоції та відсутність критичного мислення,
 - емоційна мова не є доказом правди,
 - стійкість до маніпуляції = перевірка джерел, пошук доказів, постановка запитань.

5.4 Дискусія – як бути стійким до маніпуляції? (8 хв)

Форма: модерована розмова в класі або в колі

Мета: усвідомлення учнями, що стійкість до маніпуляції – це навичка, яку можна розвивати через свідоме використання інформації, розпізнавання маніпулятивних технік і формування здорових цифрових звичок.

Пропозиції запитань для дискусії:

1. Чому маніпуляція діє, навіть коли повідомлення абсурдне?
 - Як емоції (страх, цікавість, надія) можуть затьмарювати логічне мислення?

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

Co-funded by the European Union

- Чи факт, що щось повторюється в інтернеті багато разів, змушує нас легше вірити в це (ефект повторення)?
- 2. Чи завжди ми помічаємо емоції, якими намагаються нами керувати?
 - Які слова або образи викликають у нас найсильніші реакції?
 - Чи помічаємо ми, коли хтось намагається спровокувати або налякати нас у мережі?
- 3. Як ми можемо зміцнити свою стійкість до маніпуляції в інтернеті?
 - Які інструменти чи сайти допомагають перевіряти інформацію?
 - Чи може розмова з іншими допомогти відрізнити правду від брехні?
 - Як уникати ситуацій, коли ми віримо в щось лише тому, що це відповідає нашим поглядам (ефект підтвердження)?
- 4. Які звички варто мати, щоб не дати себе обдурити?
 - Читати всю статтю, а не лише заголовок.
 - Перевіряти автора та джерело інформації.
 - Порівнювати повідомлення у різних медіа чи мовах.
 - Утримуватися від поширення, доки не перевіримо зміст.
 - Свідомо аналізувати власні емоції після прочитання повідомлення («чи не намагаються мене спеціально роздратувати/налякати, щоб я щось поширив?»).

Висновки вчителя:

- Маніпуляція діє головним чином через емоції, тому ключем до стійкості є вміння їх розпізнавати та свідомо реагувати на медійні повідомлення.
- Критичне мислення та перевірка фактів – основні інструменти захисту від дезінформації.
- Формування добрих цифрових звичок (перевірка джерел, різноманітність інформації, уникання імпульсивного поширення контенту) дозволяє захистити себе та інших від маніпуляцій.
- Стійкість до маніпуляції – це навичка, яку можна розвивати щодня – через практику, розмови й свідоме користування інтернетом.

5.5 Підсумок і рефлексія (7 хв)

Форма: індивідуальна робота + спільна робота на дошці

Хід:

1. Індивідуальна робота (3–4 хв):

Учні записують у зошитах або на картках свої рефлексії, закінчуючи речення:

- «Я зрозумів/ла, що маніпуляція в мережі...»
- «Найбільш підозріле у маніпулятивних повідомленнях – це...»

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- «Щоб бути стійким до маніпуляції, наступного разу я...»
- «Одна річ, яку я запам'ятаю з цього уроку, – це...» (додаткове речення, що допомагає закріпити висновки).

2. Спільна робота класу (3–4 хв):

- Бажаючі учні зачитують свої речення або вчитель обирає кілька анонімних відповідей.
- На основі висловлювань клас створює список «5 правил стійкого споживача інформації».
- Учитель записує правила на дошці або фліпчарті, а учні переписують їх у зошит.

Приблизний список, який можна доповнити пропозиціями учнів:

1. Перевіряю джерело й автора інформації, перш ніж у неї повірити.
2. Не вірю в емоційні гасла, доки не знайду доказів і достовірних даних.
3. Шукаю підтвердження в інших, незалежних медіа або на порталах фактчекінгу.
4. Думаю, хто може виграти від цієї новини і чому її опубліковано.
5. Не поширюю контент, який не перевірів/ла, навіть якщо він здається цікавим чи шокуючим.
6. Аналізую свої емоції після прочитання новини – чи не намагається хтось мною керувати. (додатковий пункт для роздумів).

Висновки вчителя:

- Маніпуляція працює, оскільки використовує наші емоції, брак часу й звички у мережі.
- Свідомий споживач – це той, хто зупиняється, перевіряє, думає й лише потім реагує.
- Уміння розпізнавати маніпуляцію – це елемент цифрової гігієни та громадянської відповідальності – воно захищає не лише нас самих, але й інших користувачів мережі від дезінформації.

6. Словник понять – Стійкість до маніпуляції

Поняття	Визначення
Інформаційна маніпуляція	Цілеспрямований вплив на аудиторію через емоції, напівправду, натяки та замовчування фактів, щоб вплинути на її рішення.
Фейк-ньос	Фальшива або маніпулятивна новина, що виглядає як правдива.
Критичне	Аналізування інформації, постановка запитань, перевірка джерел,

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

Поняття	Визначення
мислення	формування незалежних висновків.
Інформаційна бульбашка	Явище, коли алгоритми показують нам лише контент, який відповідає нашим поглядам, обмежуючи доступ до інших думок.
Фактчекінг	Процес перевірки правдивості інформації у достовірних джерелах, здійснюваний експертами або незалежними організаціями.
Стійкість до маніпуляції	Уміння свідомо сприймати контент, розпізнавати маніпулятивні техніки та приймати рішення на основі фактів.

7. Методичний посібник для вчителя

1. Приклади й добір матеріалів

- Використовуйте вигадані, нейтральні або міжнародні повідомлення, щоб уникати напруги, пов'язаної з місцевими політичними чи світоглядними подіями.
- Обирайте різні формати контенту: заголовки, короткі пости, графіку, скріншоти із соцмереж, уривки статей чи відео.
- Уникайте прикладів, які можуть викликати у учнів страх, відчуття загрози або образити будь-які соціальні групи.
- Варто застосовувати «перебільшені» приклади (з гумором або гіперболою), які полегшують виявлення маніпулятивних технік, перш ніж учні перейдуть до складніших і тонших випадків.

2. Навчальні матеріали

- Набір заголовків і коротких повідомлень – 2 достовірні, 2 маніпулятивні для групового аналізу.
- Таблиця для аналізу: колонки «Текст повідомлення», «Сигнали маніпуляції», «Як перевірити?», «Чи достовірне?».
- Інфографіка «10 сигналів маніпуляції», напр.:
 - відсутність джерела,
 - анонімні експерти,
 - перебільшена, емоційна мова,
 - вирвані з контексту дані чи фото,
 - фальшиві цитати,
 - повторення тієї ж новини в багатьох місцях,
 - натяк на «таємну інформацію»,
 - заголовки, що суперечать змісту статті,
 - відсутність доказів на підтримку тези,
 - надмірне використання великих літер і знаків оклику.
- Список порталів фактчекінгу (PL, CZ, SK, EU), напр.:

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- Польща: Demagog.org.pl, Konkret24
- Чехія: Manipulatori.cz
- Словаччина: Demagog.sk
- ЄС: EUvsDisinfo.eu, EDMO.eu

3. Модерування дискусії

- Ставте відкриті запитання, напр.:
 - «Чому ти вважаєш, що це повідомлення маніпулює читачем?»
 - «Які емоції намагається викликати автор?»
 - «Як можна перевірити це у достовірних джерелах?»
- Заохочуйте учнів аргументувати свої думки, показуючи, що маніпуляція часто діє на емоціях, а не на фактах.
- Уникайте оцінювання відповідей – навіть помилкова відповідь є нагодою для навчання.

4. Безпечна атмосфера

- Підкресліть, що кожна людина може стати жертвою маніпуляції, оскільки фальшивий контент створюється дуже професійно та використовує психологію аудиторії.
- Уникайте висміювання чи критики учнів, які зізнаються, що колись повірили у фейк-ньюс чи маніпулятивне повідомлення.
- Використовуйте принцип: «ми вчимося, а не оцінюємо» – мета полягає у розвитку навичок, а не у покаранні за помилки.

5. Можливі розширення уроку

- Міні-проект «Тиждень без маніпуляцій»:
 - Учні протягом кількох днів записують приклади новин, які викликають у них сумніви.
 - На наступному уроці спільно аналізують контент, використовуючи таблицю й правила фактчекінгу.
- «Карта маніпуляцій» – плакат у класі з найпоширенішими маніпулятивними техніками, створений учнями.
- Вправа в парах: розігрування сценки «журналіст – читач», де учень вчиться ставити запитання, щоб перевірити достовірність інформації.

Джерела наукові й освітні

Міжнародні:

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- EDMO – European Digital Media Observatory – <https://edmo.eu>
- EUvsDisinfo – European External Action Service – <https://euvsdisinfo.eu>
- UNESCO – Media and Information Literacy Curriculum for Teachers – <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971>
- OECD – Combatting Online Misinformation – <https://www.oecd.org>
- Council of Europe – Information Disorder Reports – <https://www.coe.int>

Польща:

- Demagog.org.pl – <https://demagog.org.pl>
- Konkret24 – <https://konkret24.tvn24.pl>
- Niebezpiecznik.pl – <https://niebezpiecznik.pl>

Чехія та Словаччина:

- Manipulátoři.cz – <https://manipulatori.cz>
- Demagog.cz – <https://demagog.cz>
- Demagog.sk – <https://demagog.sk>
- Infosecurity.sk – <https://infosecurity.sk>

